

de collegedictaten van Van der Veen en Lindeboom geeft het De Jong-manuscript regelmatig de indruk dat het nauwkeurig weer-geeft wat Bavinck heeft gezegd. We vinden zelfs een zin in de eerste persoon enkelvoud.<sup>73</sup>

De bibliotheek van de Protestantse Theologische Universiteit te Kampen bezit een handgeschreven duplicaat van het De Jong-manuscript.<sup>74</sup> Het is onbekend door wie het gemaakt is. Dit document was, blijkens de opdracht op de titelpagina, vroeger in het bezit van G.C. Berkouwer, die het als geschenk ontving ter gelegenheid van zijn inaugurele oratie aan de Vrije Universiteit op 11 oktober 1940.

Het De Jong-manuscript, dat 331 pagina's telt, begint met een algemene introductie, waarin vooral wordt stilgestaan bij enkele termen, bijvoorbeeld de etymologie van enkele Griekse, Latijnse en Germaanse woorden,<sup>75</sup> en de betekenis van en het onderscheid tussen begrippen als gewoonte, gebruik, zede en zedelijkheid.<sup>76</sup> Evenals in het Lindeboom-dictaat prefereert Bavinck de term 'ethiek' als naam voor de discipline boven begrippen als moraal en het Duitse 'Sittenlehre'.<sup>77</sup> De taak van de ethiek is 'ons te doen zien en kennen: Het Principe in de eerste plaats en het systeem van het zedelijke in de tweede plaats'.<sup>78</sup> Na de algemene inleiding valt het document in twee hoofddelen uiteen.

Verrassend is dat Bavinck in het eerste deel – pagina 18-139 (!) – wijsgerige ethiek onderwijst. Kenmerkend voor een wijsgerige ethiek is dat het vragen als 'wat is goed?' en 'Waarom is het goed?' probeert te beantwoorden op grond van filosofische uitgangspunten.<sup>79</sup> Methodologisch gezien bepaalt dan de filosofie de ethiek: 'iemand's philoso[phische] Ethiek zal zijn overeenkomstig het beginsel en het standpunt dat hij überhaupt in de Philosophie inneemt'.<sup>80</sup> Bavinck tracht een overzicht te bieden van de geschiedenis van de wijsgerige ethiek en opteert daarbij voor een systematische insteek.<sup>81</sup>

Hij begint met een beschrijving en een analyse van zes filosofische stelsels, die het principe en de norm voor de ethiek zoeken in de mens zelf, namelijk: 1. de rationele ethiek van de klassieke Griekse filosofie (door Bavinck ook aangeduid als de ethiek van de 'recta ratio'); 2. de ethiek van een apart zedelijk vermogen, een *semen virtutis* of *moral sense* (Ralph Cudworth, Henry More, Shaftesbury, Francis Hutcheson); 3. de ethiek van het medegevoel of sympathie (Adam Smith); 4. de ethiek van de zedelijke waardering of van het 'aesthetisch formalisme' (Johann Friedrich Herbart); 5. de ethiek van de 'Praktische Vernunft' (Immanuel Kant); en 6. de ethiek van de intuïtieve rede (Thomas Reid).<sup>82</sup> Bavinck vervolgt met een analyse van negen wijsgerige stelsels die het principe en de norm voor de ethiek buiten de mens zelf zoeken, namelijk: 1.

zijn leven waren verschenen', in: *Geboekt in eigen huis. Bevatende een opsomming van de werken van Abraham Kuyper zoals vermeld in de catalogus van de bibliotheek van de Vrije Universiteit*, Amsterdam 1987, 31v.

<sup>69</sup> W. Geesink, *Gereformeerde ethiek*, voor den druk gereed gemaakt en voorzien van een levensbeschrijving door Prof. Dr. V. Hepp, 2 delen, Kampen 1931.

<sup>70</sup> *Gereformeerde Ethiek van Profess. Dr. H. Bavinck*, gemaakt door Jelle Michiels de Jong, in: Bavinck Archief, doos 26/32 (HB Diktaten). Verder afgekort als: *GE-De Jong*.

<sup>71</sup> J. van Gelderen en F. Rozemond, *Gegevens ThUK*, 122.

<sup>72</sup> *Ibid.*, 32.

<sup>73</sup> *GE-De Jong*, 26.

<sup>74</sup> Signatuurnummer: 187D15. Dit manuscript heeft een andere paginering dan het De Jong-manuscript. In het vervolg verwijs ik naar het handschrift uit het Bavinck Archief (*GE-De Jong*).

<sup>75</sup> *GE-De Jong*, 1-7.

<sup>76</sup> *GE-De Jong*, 7-12; cf. 153.

<sup>77</sup> *GE-De Jong*, 12-17.

<sup>78</sup> *GE-De Jong*, 17.

<sup>79</sup> *GE-De Jong*, 24.

<sup>80</sup> *GE-De Jong*, 23, vgl. 142.